

2002 SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE - AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

Süleyman Çağrı GÜZEL*

ÖZET

Türkiye-Avrupa Birliği (AB) ilişkilerinin hukuki temelleri 1963 Ankara Anlaşması'yla atılmış; hazırlık, geçiş ve son dönem olmak üzere üç aşama öngörülmüştür. 1970 yılında imzalanan ve 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol ise Türkiye-AB ilişkileri bağlamında "geçiş" dönemine ilişkin şartları belirleyen ve nihai olarak Gümrük Birliği ile sonuçlanması hedeflenen bir başka önemli gelişme olmuştur. 1 Ocak 1996 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği Anlaşması ile birlikte tam üyelikle sonuçlanması hedeflenen "son dönem"e girilmiş ve tam üyelik umutları doruk noktasına ulaşmıştır. 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan erken genel seçimle iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde ise yapılan reformlarla birlikte tam üyelik sürecindeki son aşama olan katılım müzakerelerine geçiş sağlanmış ve ilişkilerdeki en son aşamaya gelinmiştir. Ancak bu tarihten sonra Türkiye-AB ilişkileri eski ivmesini kaybetmiş ve durgunluk süreci yaşanmıştır. Bu çalışmada 2002 sonrası AB yolundaki gelişmeler ele alınacak ve AB politikası değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Türkiye-AB ilişkileri, Kıbrıs meselesi, Müzakere süreci

TURKEY-EU RELATIONS AFTER 2002

ABSTRACT

The legal foundation of relationship between Turkey and European Union (EU) was formed by 1963 Ankara Agreement; three stages were stipulated including preparation, transition and final period. Additional protocol, signed in 1970 and entered into force in 1973, was another important development which determined the conditions for "transition" period in the context of EU-Turkey relations and finally was intended to result in Custom Union. The "final period", intended to result in full membership, was entered by Custom Union Agreement which entered into force in January 1, 1996, and prospects for full membership reached peak point. In the era of Justice and Development Party, which came into power by general early election held in October 3, 2002, the transition of accession negotiations, final stage in the full membership process, was ensured by reforms so the final stage in the relationships was reached. However, after that date, EU-Turkey relations lost its previous momentum and came to a standstill. In this study, progress towards EU after 2002 will be addressed and EU policy will be evaluated.

Key Words: European Union, Turkey-EU Relations, Cyprus issue, Negotiation process

* Turgut Özal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD Doktora Öğrencisi

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkım ve felaketler, savaş sonrasında Avrupa devletlerinin işbirliği yönünde hareket etmesi sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda öncelikle 1951 Paris Anlaşması'yla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), daha sonraki süreçte ise 1957 Roma Anlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) kurulmuştur. Avrupa Topluluğu devletleri için ekonomik ve parasal birlik, ortak dış işleri ve güvenlik politikası ile birlikte ortak adalet politikası öngören Maastricht Anlaşması ise 7 Şubat 1992'de imzalanmış ve 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Maastricht Anlaşması ile beraber Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği olarak anılmaya başlanmıştır (Gençtürk, 2012).

1700'lü yıllardan itibaren başlayan batılılaşma çabaları, modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923'ten sonra ivme kazanmıştır (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 73). Çağdaşlaşma idealine paralel olarak Batı dünyasının bir parçası olmayı hedefleyen yeni Türk devleti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan AET'ye duyarsız kalmamış ve 1959 yılında Topluluğa katılmak için müracaat etmiştir. Söz konusu tarihte başlayıp günümüze kadar uzanan süreçte Türkiye-AB ilişkileri inişli çıkışlı bir grafik çizmiştir. 1995 yılında Türkiye ile AT arasında Gümrük Birliği'ni kuran 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ve 1999 yılında Helsinki'de düzenlenen Avrupa Konseyi Zirvesi ile Türkiye'ye adaylık statüsü tanınması, Türkiye-AB ilişkilerine farklı bir boyut kazandırmıştır. 2002 Kopenhag Zirvesi'nde, Türkiye tarafından Kopenhag siyasi kriterlerinin yerine getirilmesi şartıyla 2004 yılında müzakerelere başlanacağı belirtilmesi ve 3 Ekim 2005 tarihinde tam üyelik müzakerelerine başlanması Avrupa Birliği'ne katılım noktasındaki kamuoyu inancını iyiden iyiye perçinlemiştir. Ancak gerek AB ile bütünleşme önündeki en büyük engellerden birisi olan Kıbrıs meselesi, gerekse Avrupa devletlerinin Türkiye'ye karşı geçmişten gelen tarihsel ve kültürel önyargılarının olduğu algısı sürece dair soru işaretleri yaratmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, uzun bir süreç olan AB tam üyeliği hedefine ulaşmak için yalnızca Avrupalı elitlerden değil, aynı zamanda AB vatandaşlarından da destek görmelidir. (Öniş, 2008: 48) Ayrıca Türkiye'de son dönemde ortaya çıkan bir dizi iç siyasi gelişmenin de Türkiye-AB ilişkilerini etkilediği belirtilmelidir.

1. KOPENHAG ZİRVESİ VE REFORMLAR

Aralık 2002'de Kopenhag'da toplanan Zirve'nin Sonuç Bildirisi'nde, Türkiye'nin diğer aday ülkelere uygulanan kriterler temel alınarak Birliğe katılacak olan bir aday ülke olduğunu belirten 1999 tarihli Helsinki Kararı hatırlatılmış, Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini karşılama yönünde attığı adımlar memnuniyetle karşılanmıştır (Karluk ve Tonus, 2004: 8). Kopenhag Zirvesi'nde, Aralık 2004'te yayınlanacak AB Komisyonu rapor ve tavsiyesine dayanarak Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine karar verildiği takdirde, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı kararlaştırılmıştır (Topal, 2009: 21). Ayrıca Zirve'de Türkiye için tekrar gözden geçirilmiş bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlanması, mevzuatın AB müktesebatına uyumlu hale getirilmesi ve Gümrük Birliği kapsamındaki ticari birlikteliğin geliştirilmesi ve derinleştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. AB tarafından Türkiye'ye verilen katılım öncesi mali yardımın da önemli ölçüde artacağı ve

2004 yılından itibaren bu yardımın bütçedeki katılım öncesi harcama başlığı altında yapılacağı Sonuç Bildirgesi'nde belirtilmiştir.

Kopenhag Zirvesi'nde kriterlerin yerine getirilmesi halinde tam üyelik müzakerelerine gecikmeksizin başlanacağına belirtilmesi Türkiye-AB ilişkilerindeki en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Ancak Rıdvan Karluk'a göre AB daha önceki zirvelerde olduğu gibi Kopenhag Zirvesi'nde de Türkiye'ye ayrımcı davranmış, Helsinki'de adaylığı kabul edilmesine ve Türkiye'ye farklı bir işlemden bulunulmayacağı taahhüt edilmiş olmasına rağmen, müzakerelere başlama tarihi verilmemiştir (Karluk, 2013: 393). AB Türkiye'ye müzakereler için somut bir tarih vermek yerine, demokrasi ve insan haklarını içeren Kopenhag kriterleri karşılandığı takdirde müzakerelere başlanacağı hususunda söz vermiştir (Teitelbaum ve Martin, 2003: 97). "Kopenhag kriterlerine uyum" bağlamındaki faaliyetlerin değerlendirileceğinin ve bu sonuca göre 2004'te müzakerelere başlanacağına belirtilmesi, Türkiye tarafından ucu açık ve esnek bir şart olarak görülmüştür.

Türkiye 2003 yılında Kopenhag kriterlerini yerine getirmek için çalışmalarını hızlandırmıştır. 4 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Beşinci Uyum Paketi ile birlikte Ceza Muhakemeleri Kanunu ve Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikler kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları temelinde yargılamanın iadesine gidilme hakkı getirilmiştir. 19 Temmuz 2003 tarihinde yürürlüğe giren Altıncı Uyum Paketi kapsamında ise Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. protokolüne uygun olarak savaş hali ve çok yakın savaş tehlikesi dışında ölüm cezası kaldırılmıştır (abgm, 2008: 8). İlaveten namus cinayetleri için daha ağır cezalar öngörülmüş, Nüfus Kanunundan kaynaklanan ve millî kültür, gelenek ve göreneklere uygun olmayan isimler konusundaki sınırlandırmalar kaldırılmıştır. Değişikliğin dördüncü maddesiyle Türk vatandaşlarının geleneksel olarak günlük hayatlarında kullandıkları dil ve lehçelerde radyo-tv yayını yapılması mümkün hale gelmiştir (abgm, 2008: 8). Yine Altıncı Uyum Paketi kapsamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin idarî davalarla ilgili kararları bağlamında yargılamanın yenilenmesi İdarî Yargılama Usulü Kanununda da kabul edilmiştir. Yedinci Uyum Paketinde Eski TCK'nın 159. maddesinin birinci fıkrasındaki Devletin manevî şahsiyetini tahkir suçunun asgarî ceza miktarı bir seneden altı aya indirilmiş; Terörle Mücadele Kanununun 7.maddesine "şiddete teşvik" unsuru da eklenerek "şiddete teşvik etmeyen propaganda" yardım ve yataklık kapsamından çıkarılmış; sivillerin askeri mahkemelerde yargılanma halleri azaltılmış; işkenceyle mücadele bağlamında bir adım daha atılarak işkence ve kötü muamele suçları acele işlerden sayılmış ve ivedilikle ele alınması hükme bağlanmış; çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yargılama usulü hakkında kanunda öngörülen değişikliklerle çocuk kavramı yeniden düzenlenmiş ve çocuk yaş sınırı 15'den 18'e çıkarılmıştır. Ayrıca Milli Güvenlik Kanunu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanununda yapılan değişiklik sayesinde kurulun görev yetkileri gözden geçirilmiş ve kurulun danışma organı niteliği hakkındaki yanlış algılamaların önüne geçilmiştir (abgm, 2008: 9). Bu paketle birlikte MGK'nın olağan toplanma aralığı 2 ay olarak belirlenmiş ve sivillerin de MGK Genel Sekreteri seçilebilmesinin yolu açılmıştır.

Tüm bu uyum çabalarının yanında, Türkiye'nin AB yolundaki reformları hızlı ve etkin bir biçimde gerçekleştirmesi ve uyum için gerekli olan yoğun yasama faaliyetlerini hayata geçirebilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanının 2 Mayıs 2001 tarihli ve 76 sayılı kararıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde "Avrupa Birliği Komisyonu" nun kurulmasına yönelik bir çalışmanın başlatılmasına karar verilmiştir. 19 Nisan 2003 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecine ilişkin gelişmeleri izleyip, müzakere edecek ve TBMM'ye sunulan kanun tasarısı ve teklifler ile kanun hükmünde kararnamelerin AB mevzuatına uygunluğunu inceleyecek ve ihtisas komisyonlarına görüş sunacak olan Avrupa Birliği Uyum Komisyonu kurulmuştur (Palabıyık ve Yıldız, 2006: 87).

Avrupa Birliği Uyum Komisyonu, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum çerçevesinde gerçekleştirdiği faaliyetlerin parlamento denetimine açılması bağlamında önemli bir rol üstlenmiştir. Komisyon, Türkiye'nin mevzuatının AB müktesebatına uygunluğunu denetlemenin yanında, Avrupa Birliği'ndeki gelişmeleri takip etmek, Avrupa Birliği kurumları ile diğer üye ve aday ülke eş parlamentoları ve Avrupa Birliği komisyonlarıyla ilişkileri yürütmek ve Avrupa Birliği'ne katılım konusunda kamuoyunu bilgilendirici etkinlikler yapmakla da görevlidir. Komisyon, görevleri ile ilgili olarak, bakanlıklardan, genel ve katma bütçeli dairelerden, mahalli idarelerden, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi istemek ve ilgililerini çağırıp bilgi almak yetkilerine sahiptir (TBMM, 2003).

2. GÜNEY KIBRIS RUM KESİMİ'NİN AB'YE ÜYELİĞİ

Türkiye ile Yunanistan arasında Ege Denizi ve Kıbrıs temelinde on yıllardır devam eden sorunlar, Türkiye'nin Avrupa'ya entegrasyonunun önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Atina, Yunanistan'ın AB üyeliğini takip eden yirmi yıl boyunca Kıbrıs ve Ege sorunlarını Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilemek ve Avrupa'daki Türkiye karşıtlarını mobilize etmek için kullanmıştır (Tocci, 2011: 76). Bu bağlamda Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği müzakerelerini tıkayan Yunanistan vetosunun, Türkiye açısından son derece olumsuz sonuçlar ortaya çıkaran "Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği" konusunda Rumlar lehine alınan bir takım kararlardan sonra kalktığı belirtilmelidir. Nitekim Yunanistan, AB ve Türkiye arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması'na yönelik vetosunu, Kıbrıs ve AB arasındaki katılım müzakerelerinin Hükümetlerarası Konferans'ın bitimini müteakiben 6 ay içerisinde yani 1998'de başlaması şartıyla kaldırmıştır (Grigoriadis, 2011: 120). Sonuç olarak AB ile Kıbrıs arasındaki tam üyelik müzakereleri 30 Mayıs 1998 tarihinde başlamış ve müzakere süreci 1 Mayıs 2004 tarihinde Kıbrıs'ın AB'ye tam üyeliği ile sonuçlanmıştır.

Türkiye'nin AB müktesebatına uyum çalışmalarının sürdüğü sırada, Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin adanın tümünü temsilen AB'ye tam üye olarak kabul edilmesi ve dolayısıyla Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin (GKRY) Türkiye'nin tam üyelik müzakerelerini yürüteceği süreçte veto yetkisi elde etmesi, Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu gelişmenin hemen öncesinde adanın birleştirilmesini ve tek bir devlet kurulmasını içeren Annan Planı referandum yoluyla Kıbrıs halkına sunulmuştur. Kıbrıs Rum Devleti ile Kıbrıs Türk Devleti'nin eşit yetkilere sahip olduğu vurgulanan planda, iki kurucu devletin

kendilerini, Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası sınırları içerisinde ve hukukun üstünlüğü, demokrasi, laiklik ve temsili hükümet temel ilkelerine göre, kendi anayasaları altında özgürce düzenleyeceği kaydedilmiş ve Plan doğrultusunda Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki bakanlıkların en az üçte birinin Türklerden oluşması, devlet başkanlığı ve başbakanlık görevlerinin ise on ayda bir Türkler ve Rumlar arasında değişmesi öngörülmüştür.⁶ Nisan 2004'te gerçekleştirilen ve Ada'nın birleşmesini öngören Birleşmiş Milletler Planı'nın oyladığı referandumda Kıbrıslı Türkler plana evet derken, Kıbrıslı Rumların ezici çoğunluğu GKRY Cumhurbaşkanı Tassos Papadopoulos'un da teşvikiyle hayır oyu kullanmıştır (Hughes, 2007: 284). Böylece Kıbrıs'ta barış ve istikrarı sağlamayı amaçlayan Annan Planı Rumlar tarafından reddedilmiştir. Rum tarafının bu reddi karşısında, BM ve AB dâhil tüm uluslararası camianın desteklediği bu kapsamlı çözüm planı geçersiz hale gelmiştir (Sandıklı ve Akçadağ, 2011: 4). BM Genel Sekreteri Annan, 28 Mayıs 2004 tarihli İyi Niyet Misyonu raporunda, referandumlar sonrasında Kıbrıs Türklerinin durumunun uluslararası camia tarafından ele alınması gereğine işaret etmiş ve Kıbrıs Türklerine baskı uygulamak veya onları dünyadan tecrit etmek için hiçbir gerekçe kalmadığını belirtmiştir (Sandıklı ve Akçadağ, 2011: 4-5). Ayrıca Annan Planı'nın Rum halkı tarafından reddedilmesine rağmen Güney Kıbrıs'ın AB'ye 1 Mayıs 2004'te derhal kabul edilmesi Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin havaalanlarını ile limanlarını kapattığı ve tanımadığı GKRY'nin AB'ye üye olması daha sonraki dönemlerde Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Tocci'ye göre uzun yıllara dayanan ve taraflar arasında bir türlü uzlaşma sağlanamayan Kıbrıs sorunu, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecindeki en büyük engeldir (Tocci, 2011: 76).

3. 16-17 ARALIK 2004 BRÜKSEL ZİRVESİ

16-17 Aralık tarihlerinde Brüksel'de düzenlenen AB Zirvesi, Türkiye AB ilişkileri bağlamında çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Söz konusu Zirve'de Türkiye ile AB arasındaki katılım müzakerelerinin başlama tarihinin belirlenmesi, Türkiye'nin 1959 yılından bu yana devam eden AB yolculuğundaki en önemli gelişmelerden biri olmuştur. Türkiye'nin 40 yılı aşkındır sürdürdüğü entegrasyon sürecinin tam üyelikle sonuçlanacağı beklentisi artmıştır (Redmond, 2007: 305).

Zirve Sonuç Bildirgesi'nde, Türkiye'nin diğer aday ülkelerle aynı kriterler temelinde değerlendirilecek bir aday ülke olduğu ve 2004 yılı Aralık ayı Zirvesi'nde, Komisyon'un raporu ve tavsiyesi temelinde Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi durumunda, müzakerelere gecikmeksizin başlayacağı hatırlatılarak, Avrupa Konseyi'nin, Türkiye'nin başlatmış olduğu reform sürecindeki ilerlemeyi memnuniyetle karşıladığı ve reform sürecinin devam edeceği yolundaki inanç belirtilmiş ve Türkiye'nin, yeni üyelerin katılımını göz önüne alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına yönelik Protokol'ü imzalama kararının ve Türkiye'nin beyanının memnuniyetle karşılandığı ifade edilmiştir (DTM, 2007: 450). 73 maddelik Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirisi'nin Türkiye'yle ilgili olan paragrafları aşağıdaki gibidir.

⁶ Detaylı bilgi için bkz. www.abbulteni.org/pdf/ANNANPLANITR0ZET.pdf, Erişim tarihi: 11.03.2014

—Avrupa Konseyi, Türkiye'ye ilişkin olarak, Helsinki'de "Türkiye, diğer aday ülkelere uygulananlar ile aynı kriterler temelinde Birliğe katılmaya yönelmiş bir aday ülkedir" ve bunu takiben eğer Aralık 2004 tarihli toplantısında Avrupa Konseyi, "Komisyon raporu ve tavsiyesi üzerine Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini karşıladığına karar verirse, Avrupa Birliği, Türkiye ile katılım müzakerelerini gecikmeksizin başlatacaktır." şeklinde alınan önceki sonuçları hatırlatmaktadır.

—Avrupa Konseyi, Türkiye'nin geniş kapsamlı reform sürecinde göstermiş olduğu kararlı ilerlemeyi memnuniyetle karşılamakta ve Türkiye'nin bu reform sürecini devam ettireceğine dair inancını ifade etmektedir. Ayrıca, Türkiye'den, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı ayrı mevzuat başlığının yürürlüğe koyulmasına yönelik çabalarını etkin bir şekilde sürdürmesini beklemektedir. Siyasi reform süreci, bu sürecin geri dönülmezliğinin temin edilmesi ve tam, etkili ve kapsamlı uygulamanın sağlanması için, özellikle temel özgürlükler ve insan haklarına saygı gösterilmesi kapsamında, Komisyon tarafından yakın bir şekilde izlenmeye devam edilecektir. Komisyon, bu bağlamda, işkence ve kötü muameleye sıfır-hoşgörür politikası da dahil olmak üzere, 2004 yılı raporunda altı çizilen hususlar ve tavsiyeler temelinde, Konsey tarafından düzenli rapor vermeye davet edilmiştir. Avrupa Birliği, siyasi reform sürecine ilişkin kaydedilen aşamayı, Katılım Ortaklığı Belgesi'nde belirlenmiş olan öncelikler temelinde yakından izlemeye devam edecektir.

—Avrupa Konseyi, Türkiye'nin, yeni AB üyesi ülkelerin katılımını dikkate alarak, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına dair protokolü imzalamak yönündeki kararını memnuniyetle karşılamaktadır.

—Bunun ışığında, Türkiye'nin, "Türk hükümeti, Ankara Anlaşması'nın uyarlanmasına ilişkin Protokol'ü katılım müzakerelerinin fiilen başlamasından önce ve AB üyeliğinin mevcut durumu çerçevesinde gerekli olan uyarlamaların üzerinde anlaşmaya varılması ve tamamlanması ertesinde imzalamaya hazırdır" yönündeki deklarasyonunu memnuniyetle karşılamaktadır.

—Avrupa Konseyi, iyi komşuluk ilişkileri kurulmasına yönelik açık taahhütler verilmesi gereğinin altını çizerek, Türkiye'nin komşularıyla ilişkilerini geliştirmesini ve bekleyen sınır uyuşmazlıklarının Birleşmiş Milletler Şartı'nın uyuşmazlıkların barışçı çözümünü ilkesine uygun bir şekilde çözüme kavuşturulması için ilgili Üye Ülke ile işbirliğine devam etmeye hazır olmasını memnuniyetle karşılamaktadır. Konuya ilişkin olarak, başta Helsinki'de alınmış olanlar olmak üzere, önceki sonuç bildireleri uyarınca, Avrupa Konseyi, bekleyen uyuşmazlıklara ilişkin durumu gözden geçirmiştir ve buna ilişkin istikşafi (açıklayıcı) temasları memnuniyetle karşılamaktadır. Bu bağlamda, katılım sürecini sekteye uğratabilecek nitelikteki çözümlenmemiş uyuşmazlıkların, gerektiği takdirde, sonuçlandırılmak için Uluslararası Adalet Divanı'na götürülebileceği yönündeki görüşünü teyit etmektedir. Avrupa Konseyi, kaydedilen ilerlemeler konusunda bilgilendirilecek ve konuyu, uygun görüldüğü takdirde, gözden geçirecektir.

—Avrupa Konseyi, Avrupa Parlamentosu tarafından 15 Aralık 2004 tarihinde kabul edilen kararı not etmektedir.

—Avrupa Konseyi, Komisyon tarafından belirlenmiş olan altı mevzuat başlığının kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır. Yukarıda belirtilenler ve Komisyon'un raporu ve tavsiyesi ışığında, söz konusu mevzuatın yürürlüğe girmesi kaydıyla, Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini, müzakerelerin başlatılması sağlayacak ölçüde tatmin edici bir şekilde karşıladığına karar vermektedir.

—Bu bağlamda, Komisyon, 23. paragraf temelinde Konsey'e Türkiye ile yürütülecek müzakerelerin çerçevesine ilişkin bir öneri sunmaya davet edilmektedir. Konsey'den, müzakerelerin 3 Ekim 2005 tarihinde açılmasına yönelik olarak söz konusu çerçeve üzerinde uzlaşa sağlaması talep edilmektedir (IKV'den aktaran Karluk, 2013: 404).

Sonuç Bildirgesi'nin Türkiye'yle ilgili son paragrafında belirtildiği üzere Komisyon Konsey'den 3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye ile müzakerelere başlanmasını talep etmiştir. Bu gelişmeyle Türkiye AB'den kesin tarih alması bağlamında üyelik amacı doğrultusunda kısmen hedefine ulaşmıştır. Ancak Türkiye açısından en olumsuz nokta GKRY'nin Gümrük Birliği'ne dâhil edilmesi hususunda taahhüt altına girilmiş olmasıdır. AB'nin Zirve'de müzakerelerin başlatılabilmesi için Ek protokol'ün GKRY'ni de kapsayacak şekilde genişletilmesini istemesi, Türkiye'nin masadan kalkmasına yol açacak kadar ciddi bir sorun olmuştur. Ancak Başbakan Recep Tayyip Erdoğan Zirve Sonuç Bildirgesi'nin 19'uncu paragrafına Türk Hükümeti adına Devlet Bakanı Beşir Atalay'ın paraf etmesini kabul ederken "19 No'lu paragraf, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda siyasi ve hukuksal pozisyonlarında bir değişiklik anlamına gelmemektedir. Türkiye bunun bir tanıma anlamına gelmediğini kaydeder. Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs Türklerini temsil etmediğini de belirtir" şeklindeki ifadeyi tutanağa geçirmiştir (Karluk, 2013: 408-409). Nitekim, Türkiye, 29 Temmuz 2005 tarihinde AB dönem başkanı İngiltere ile yürüttüğü görüşmeler sonucunda protokolü onaylamış ve onaylarken de bunun GKRY'ni tanıma anlamına gelmeyeceğini bir deklarasyon yayınlayarak ilan etmiştir (Aksu, 2007: 37).

Türkiye açısından bir başka olumsuz nokta da 17 Aralık 2004 Zirve Bildirisi'nde tam üyelik dışındaki alternatiflere açık kapı bırakan ifadelerin yer almasıdır. Bildiride yer alan "Müzakerelerin hedefi tam üyeliktir. Sürecin ucu açıktır. Aday ülke, üyelik sorumluluklarını yerine getiremeyecek olursa AB'ye güçlü bağlarla bağlanır" ifadesi "Ayrıcalıklı Ortaklık"⁷ seçeneğinin hâlâ gündemde olduğunu göstermiştir. Diğer aday ülkeler için müzakere süreci

⁷ Beril Dedeoğlu'na göre 'Ayrıcalıklı Ortaklık', günümüz AB mevzuatında yer almayan hukuki bir bağa karşılık gelmeyen, henüz daha çok AB kamuoylarının ve Türkiye'nin tepkilerini ölçme amaçlı bir siyasal ifadedir ve bununla birlikte, konunun bir "Konsey kararı" haline gelmesi, hiç de zor olmayacaktır (Dedeoğlu, 2005: 42-43). Ayrıcalıklı ortaklık hükümleri ve uygulamaları belli olmayan bir ilişki biçimi olmakla birlikte, kamuoyuna yansıdığı kadarıyla, Gümrük Birliği'nin sürdürülüp geliştirilmesi ve güvenlik hususundaki işbirlikleridir. Gümrük Birliği'nin derinleşmesiyle AB'nin ve Türkiye'nin sanayi ürünleri pazarı garanti altına alınacak, tarafların sanayi elitleri memnun edilecek ve ekonominin diğer alanlarında da bütünleşme sağlanması için bir çaba gösterilmesine gerek kalmayacaktır. (Dedeoğlu, 2005: 43). Güvenlik hususundaki işbirliği ise AB'nin Türkiye'nin askeri kapasitesi ile birlikte jeopolitik ve stratejik avantajlarını, Türkiye'yi tam üye olarak kabul etmeden kendi mekanizması içine dâhil etmesi anlamına gelmektedir.

açık bir şekilde belirtilerek, amaçlanan tam üyelik tarihi müzakerelerin başından itibaren net olarak belirtilmiştir (Akgönenç, 2010: 158). Buna karşın Türkiye'ye yönelik, *müzakere sürecinin ucu açık olduğu ve neticede tam üyeliği garantilemeyeceği* anlamına gelen ifadeler kullanılmıştır (Akgönenç, 2010: 158). Önceki aday ülkeler döneminde yer almayan bu ifadelerin 17 Aralık 2004 Brüksel Zirvesi Bildirgesinde yer alması, Fransa ve Avusturya'nın isteği ile gerçekleşmiştir. Bu iki ülke Türkiye'nin müzakere sürecinde başarısız olması durumunda imtiyazlı üye olabileceğini belirtmiştir. Avusturya ve Fransa ile birlikte onlarla aynı düşünceyi paylaşan bir çok üye ülkenin tutumu, tam üyeliğin Türkiye için uzun vadeli bir hedef olması gerektiği ve imtiyazlı ortaklığın Türkiye-AB ilişkileri bağlamında daha uygun bir çerçeve olduğu yönündedir (Redmond, 2007: 305-306).

AB Komisyonu tam üyelik müzakerelerine başlamadan önce, Türkiye'nin AB müktesebatına uyumu doğrultusunda siyasi ve ekonomik önceliklerini belirlemek üzere bir Katılım Ortaklığı Belgesi hazırlayacaktır. Türkiye bu belge doğrultusunda Ulusal Program düzenleyecek ve müzakereler 3 Ekim 2005'te üye ülkelerin ve Türkiye'nin katılımı ile başlayacaktır.

4. KATILIM MÜZAKERELERİ

4.1. Müzakere Çerçeve Belgesi

3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da düzenlenen Hükümetlerarası Konferans'ta 23 maddelik Müzakere Çerçeve Belgesi (MÇB) kabul edilmiştir. Müzakere Çerçeve Belgesi'nde, müzakerelere ilişkin ilkeler, müzakerelerin içeriği, müzakere usulleri ve müzakerelere ilişkin organizasyon açık bir şekilde ortaya konmuştur (DTM, 2007: 469). MÇB 16-17 Aralık Brüksel Zirvesi'nde alınan kararlarla paralellik göstermekte ve aksi yönde bir madde içermemektedir. MÇB'de yer alan bazı önemli noktalar aşağıdaki gibidir.

MÇB'nin ilk bölümünü oluşturan "müzakerelere ilişkin ilkeler" başlığı altında müzakerelerin ortak amacının üyelik olduğu vurgulanmış, ancak müzakerelerin sonucunun önceden garanti edilemeyecek ucu açık bir süreç olduğu belirtilmiştir. Yine aynı maddenin devamında Türkiye'nin üyelik gereklerini yerine getirmediği tespit edildiği takdirde Avrupa yapılarına mümkün olan en kuvvetli bağlarla bağlanmasının sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

MÇB'nin 5. Maddesinde Türkiye'nin özgürlük, demokrasi, insan haklarına saygı, temek hak ve özgürlükler ve hukukun üstünlüğü ilkelerini ihlal etmesi durumunda müzakerelerin askıya alınabileceği belirtilmektedir.

6'ncı Maddede Türkiye'nin müzakerelerdeki ilerlemelerinin, Kopenhag kriterleri çerçevesinde "hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı ve azınlıkların korunması ilkelerini koruyacak kurumların istikrarı, işleyen bir piyasa ekonomisi ve AB müktesebatını etkin bir şekilde uygulayacak ve yürütecek idari kapasite" ölçütlerine göre değerlendirileceği belirtilmekte; ayrıca Türkiye'nin Kıbrıs sorununu Birleşmiş Milletler bünyesinde ve Birliğin üzerine kurulu olduğu temel ilkeler doğrultusunda kapsamlı bir şekilde çözüme kavuşturma

çabalarına destek vermesi gerektiği, Ortaklık Anlaşması ve Ek Protokol'den doğan yükümlüklerini yerine getirmesi ve düzenli bir şekilde revize edilen Katılım Ortaklığı Belgesi'ni uygulaması gerektiği ifade edilmektedir.

12'nci Maddede Uzun geçiş süreleri, derogasyonlar, spesifik düzenlemeler veya daimi korunma hükümleri öngörülebileceği ve Komisyonun bu hükümleri, kişilerin serbest dolaşımı, yapısal politikalar veya tarım gibi alanlarda hazırlayacağı önerilere dahil edebileceği vurgulanmaktadır.

13'üncü Maddede Türkiye'nin Birliğe katılımının önemli mali sonuçlar doğurabileceği ve müzakerelerin gerçekleştirilecek mali reformlarla birlikte 2014 yılından sonraki dönemi kapsayan Mali Çerçevenin oluşturulmasından sonra tamamlanabileceği belirtilmiştir.

4.2. Ek Protokol'ün imzalanması

Türkiye ile AB arasında müzakerelerin başlamasının önündeki en büyük engellerden bir tanesi GKRY'ni tanıma anlamına gelebilecek olan Ek Protokol'ün imzalanma meselesi olmuştur. AB söz konusu protokolün imzalanmasını, 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılabilmesi için ön şart olarak ileri sürmüştür. Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin, AB'ye dâhil olan 10 yeni ülkeyi de kapsayacak şekilde genişletilmesini öngören Ek Protokol 29 Temmuz 2005'te Brüksel'de imzalanmıştır. Ancak Türkiye Ek Protokol'ün imzalanmasının GKRY'ni tanıma anlamına gelmediğini belirten bir bildiri yayınlamıştır. Söz konusu Bildiride aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir.

- 1. Türkiye, Kıbrıs sorununa siyasi bir çözüm bulunması yönündeki kararlılığını muhafaza etmektedir ve bu yöndeki tutumunu da açıkça ortaya koymuştur. Bu doğrultuda Türkiye, BM Genel Sekreteri'nin iki-kesimli yeni bir ortaklık devleti kurulmasını hedefleyen kapsamlı çözüme ulaşma yönündeki çabalarını desteklemeyi sürdürecektir. Adil ve kalıcı bir çözüm, bölgede barışa, istikrara ve uyumlu ilişkilerin tesisine önemli bir katkıda bulunacaktır.*
- 2. İşbu Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti, 1960'ta kurulan asıl ortaklık devleti değildir.*
- 3. Türkiye bu nedenle, Kıbrıs Rum makamlarının, halihazırda olduğu gibi, Kıbrıs'ta sadece ara bölgenin güneyinde otorite, denetim ve yetki icra ettiği ve Kıbrıs Türk halkını temsil etmediği şeklindeki tutumunu sürdürecektir ve anılan makamların tasarruflarını buna göre muameleye tabi tutacaktır.*
- 4. Türkiye bu Protokol'ün imzalanması, onaylanması ve uygulanmasının, Protokol'de atıfta bulunulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin herhangi bir biçimde tanınması anlamına gelmediğini ve Türkiye'nin 1960 Garanti, İttifak ve Kuruluş Anlaşmalarından kaynaklanan hak ve mükellefiyetlerini haleldar etmediğini beyan eder.*

5. *Türkiye, işbu Protokol'e taraf olmasının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile mevcut ilişkilerini değiştirmeyeceğini teyit eder.*
6. *Kapsamlı bir çözüm bulununcaya değin, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin tutumu değişmeyecektir. Türkiye, Kıbrıs'ta kapsamlı bir çözüm sonucunda oluşacak yeni ortaklık devleti ile ilişkiler tesis etmeye hazır olduğunu beyan eder”(Aksu, 2007: 37-38).*

Türkiye'nin GKRY'ni tanımadığını belirten bildiriye yayınlamasına rağmen, Gümrük Birliği'ni yeni üye olan devletleri kapsayacak şekilde genişleten Ek Protokol'ü imzalaması, Türkiye'nin Kıbrıs politikası bağlamında sorun teşkil edebilecek bir gelişmedir. Bu protokol ile Türkiye, AB'nin 2003 genişlemesinden sonra birliğe üye olan Kıbrıs Rum Kesimi dahil tüm yeni Avrupa üyelerini tanımış, kabul etmiş ve dolayısıyla hepsine eşit muamele yapma yükümlülüğü altına girmiş olacaktır (Akgönenç, 2010: 124). Ek Protokol'de GKRY Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanımlanmaktadır ve Ankara Anlaşması'nın Kıbrıs'a da uygulanacağına ilişkin bir hukuki metninin imzalanması söz konusu devletin de facto (fiilen) olarak tanınması anlamına gelebilir. Nitekim Avrupa Birliği de Türkiye'nin yayınladığı Bildiri'nin yasal bir hükmünün olmadığını 21 Eylül 2005 tarihinde yayınladığı “Karşı Bildiri” ile ifade etmiştir. Karşı Bildiri'de Türkiye'nin Kıbrıs Bildirisi'nin tek taraflı olduğu, Protokol'ün bir parçasını oluşturmadığı, Türkiye'nin Protokol'den kaynaklanan yükümlülükleri üzerinde herhangi bir yasal etkisi bulunmadığı öne sürülmektedir (Karluk, 2013: 479). Bildiri'de Ek Protokol'ün ayırım yapılmadan tüm AB üyelerine uygulanması gerektiği, malların serbest dolaşımı ve ulaştırma araçlarıyla ilgili olan hükümlerin yerine getirilmesinin beklendiği ve Ek Protokol'ün uygulanmasının 2006 yılında izleneceği ifade edilmiştir. Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirmemesi durumunda 3 Ekim'de resmen başlaması öngörülen tam üyelik müzakerelerinde başlıkların açılmayacağı mesajı verilmekte, 1 Mayıs 2004'ten itibaren AB üyesi olan “Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, uluslararası hukuk çerçevesinde devlet olarak tanındığı ifade edilmektedir (Karluk, 2013: 480).

4.3. Müzakerelerin Başlaması

Müzakere Çerçeve Belgesi'nin 29 Haziran 2005'te kabul edilerek Konsey'e sunulmasının ardından, Belge, 3 Ekim 2005 tarihinde Konsey tarafından onaylanmış, aynı tarihte Türk tarafına iletilmiş ve metnin Türk tarafınca da kabul edildiği beyanını takiben 3 Ekim 2005 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Hükümetlerarası Konferansla Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri resmi olarak başlatılmıştır (DTM, 2007: 470).

Kopenhag siyasi kriterlerinin Türkiye tarafından yerine getirildiğine karar verilmesi müzakere sürecinin başlamasını sağlamıştır. Bu sürece girildikten sonra AB, Türkiye'nin müktesebatı uyumlaştırma ve reformları gerçekleştirme uygulamalarını yakından izlemeye devam etmiştir. Katılım müzakereleri, Türkiye'nin AB müktesebatını ne kadar sürede kendi iç hukukuna aktarıp, yürürlüğe koyacağı ve etkili bir şekilde uygulayacağı belirlendiği süreçtir (Karluk, 2013: 461).

Müzakere süreci öncelikle tarama aşaması ile başlamaktadır. Tarama döneminde AB müktesebatı kapsamındaki mevzuat ile ilgili bilgi verilmekte, AB müktesebatı ile aday ülke

mevzuatı arasındaki farklılıklar belirlenmekte ve uyum sürecinin genel bir takvimi ve bu süreçte karşılaşılabilecek sorunlar ortaya konmaktadır (Karluk, 2013: 461).

Müzakerelerde açılan ilk başlık bilim ve araştırma alanında olmuştur. GKRY, Türkiye'nin limanlarını ve havaalanlarını Güney Kıbrıs uçaklarına ve gemilerine açmaması halinde müzakerelerin başlayamayacağını ifade etmiştir. Ortak Tutum Belgesi'ne "Türkiye yükümlülüklerini tam anlamıyla yerine getirmese bunun tüm müzakere sürecini etkileyeceği" ve "AB'nin gerekli görmesi halinde ilgili müzakere başlığına geri dönebileceği" gibi bazı ifadeler eklenerek Rum Kesimi ikna edilmiştir (Aybet'ten aktaran, Demirkıran, Çiçek, Eltetik, Sarıkçıoğlu, 2010: 71). Sonuç olarak Türkiye ile AB arasındaki fiili müzakereler 12 Haziran 2006 tarihinde Lüksemburg'da bilim ve araştırma başlığında başlamış ve başlık açılıp geçici olarak kapanmıştır.

Müzakerelerin başlamasına rağmen Türkiye tarafından GKRY gemi ve uçaklarına uygulanan yasağın devam etmesi ve KKTC'ye uygulanan izolasyona yönelik olarak Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nün yürürlüğe konulmaması, sürecin tıkanmasına yol açmıştır. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye'nin liman ve havaalanlarının Rumlara açılmasının, Kıbrıslı Türklere yönelik ekonomik izolasyon kaldırılmadığı sürece mümkün olmadığı biçimindeki düşüncesine bağlı olduğunu bildirmiştir (abhaber'den aktaran Karluk, 2013: 454). Nitekim Türkiye'nin Ankara Anlaşması'nı Kıbrıs'a teşmil eden (kapsamına alan) Ek Protokol'ü uygulamaması üzerine, 2006'nın Aralık ayında Avrupa Birliği Konseyi Zirvesi'nde, sekiz müzakere başlığı askıya alınmıştır (Yanarışık, 2012: 61). Askıya alınan başlıklar Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal Kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği ve Dış İlişkiler başlıklarıdır. Aynı zamanda Ek Protokol'ün hükümleri Türkiye tarafından uygulanana kadar hiçbir fasıl geçici olarak kapatılmayacaktır.

Bundan sonra 2007 yılında 6 (İşletmeler ve Sanayi Politikaları, İstatistik, Mali Kontrol, Tüketicinin ve Sağlığın Korunması, Trans-Avrupa Şebekeleri) ve 2008 yılında 4 (Fikri Mülkiyet Hukuku, Şirketler Hukuku, Sermayenin Serbest Dolaşımı, Bilgi Toplumu ve Medya) fasılda fiili müzakereler açılmıştır (Demirkıran v.d., 2010: 71). Daha sonra 30 Haziran 2010 tarihinde Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı başlığı, son olarak da 5 Kasım 2013 tarihinde Brüksel'de düzenlenen Hükümetlerarası Konferansta Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu faslı müzakerelere açılmıştır.

Birliğin önde gelen ülkelerinden Fransa'nın Türkiye'nin AB üyeliğine sıcak bakmaması da müzakere sürecini olumsuz etkileyen önemli faktörlerden biri olmuştur. Özellikle 16 Mayıs 2007'den 15 Mayıs 2012'ye kadar Fransa Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Nicolas Sarkozy döneminde Türkiye'ye karşı takınılan ideolojik tutum bazı müzakere başlıklarının açılmamasına neden olmuştur⁸. Fransa Tarım ve Kırsal Kalkınma, Ekonomi ve Parasal Politika, Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu, Mali ve Bütçesel

⁸ Nicolas Sarkozy Türkiye'nin üyeliğine muhalefet ederken daha çok coğrafi ve kültürel unsurlar üzerinde durmuştur. Sarkozy Le Monde Gazetesine verdiği bir röportajda Türkiye konusunda görüşlerinin değişmediğini "AB her şeyden önce Avrupa kıtası içindir. Bildiğim kadarıyla, büyük güç, büyük ulus olan Türk dostlarımız esasen Küçük Asya'dalar" sözleriyle bir kez daha ifade etmiştir. (ntvmsnbc, 2011)

hükümler ile birlikte Kurumlar başlıklarının açılmasını tam üyelikle ilişkili oldukları için engellemiştir. Nitekim Fransa eski Cumhurbaşkanı Sarkozy, müzakerelerin sürmesini istediklerini ancak müzakereler sonucunda Türkiye ile tam üyeliği değil “imtiyazlı ortaklık” modeline benzeyen farklı bir ortaklık oluşturulmasını tercih ettikleri için tam üyelik için şart görülen başlıkları bloke ettiklerini açıklamıştır (Karluk, 2013: 465).

5. TÜRKİYE’DEKİ BAZI İÇ SİYASİ GELİŞMELERİN TÜRKİYE-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

5.1. Gezi Olaylarının Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi

“Gezi Parkı protestoları” İstanbul Taksim’de bulunan Gezi Parkı yerine, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından alışveriş merkezi yapılmak istenmesi üzerine 27 Mayıs 2013 tarihinde başlayan ve daha sonra tüm yurt geneline yayılan bir toplumsal harekettir. Barışçıl bir şekilde başlayan protestolar, güvenlik güçlerinin sert müdahalesi ile birlikte can kayıplarının yaşandığı kitlesel bir protestoya dönüşmüştür. Daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş, Taksim’deki Gezi Parkı’nın bulunduğu yere AVM, otel ya da rezidans yapılmayacağını belirterek, burada bir kent müzesi yapılacağını söylemiştir (Yaman, 2013).

Gezi Parkı olayları tüm dış dünyada olduğu gibi Avrupa’da da yankı bulmuştur. Protestolardan kısa bir süre sonra Avrupa Komisyonu’ndan yapılan açıklamada, *"Avrupa Komisyonu İstanbul'daki çatışmalardan endişe duymaktadır. Göstericilere karşı tüm aşırı ve orantısız güç kullanımı kınıyoruz. AB olarak ifade özgürlüğü ve toplanma özgürlüğü dahil olmak üzere temel haklar, garanti önemini hatırlamak istiyoruz"* denilmiştir (ntvmsnbc, 2013).

Avrupa Parlamentosu (AP) Türk hükümetinin Gezi Parkı olaylarındaki tutumunu protesto eden bir karar almıştır. Karar mümkün olduğunca diplomatik ve yumuşak bir üslupla ifade edilmiş, halihazırda durma noktasına gelen AB-Türkiye ilişkilerine yeni bir darbe vurmaktan imtina edilmiştir. AP Kararı’nda Polisin göstericilere karşı aşırı ve orantısız güç kullanmasının derin kaygı uyandırdığı belirtilmiş, Türk hükümeti barışçıl gösteri yapanlara karşı sert önlemler almaması konusunda uyarılmıştır. Ayrıca aşırı şiddet uygulayan polislerin yargı önüne çıkarılması gerektiği belirtilmiştir.⁹

AP kararına Türk hükümetinden gelen tepki sert olmuştur. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu tarafından yapılan açıklamalarda Ankara’nın söz konusu kararı yok saydığı duyurulmuştur. Davutoğlu *"Bu karar bize ulaştığında aynen iade edilecektir"* diyerek iktidarın karara ilişkin tepkisini ortaya koymuştur. Dışişleri Bakanlığı’nın açıklamasında *"Avrupa Parlamentosu’nun ülkemizdeki duruma ilişkin olarak bugün kabul ettiği karar, demokrasinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması ortak hedefimize zarar veren, gerçeklerden kopuk bir nitelik taşımaktadır. Bu nedenle, bizim açımızdan yok hükmündedir"* ifadeleri kullanılmıştır (Karaca, 2013).

⁹ Detaylı bilgi için bkz. <http://www.dw.de/apnin-gezi-park%C4%B1-karar%C4%B1-ankaray%C4%B1-k%C4%B1zd%C4%B1rd%C4%B1/a-16878958> Erişim tarihi: 28.04.2014

Avrupa Komisyonu'nun her yıl Türkiye'deki siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeleri değerlendirdiği ilerleme raporları da Türkiye-AB ilişkilerinin gidişatının anlaşılmasını sağlayan önemli belgelerdir. Nitekim Gezi Parkı Protestoları "Türkiye 2013 İlerleme Raporu"nda geniş bir şekilde ele alınmıştır. 16 Ekim 2013 tarihinde Komisyon tarafından yayınlanan raporda yer alan "Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü" başlığı altında, Gezi Parkı protestolarına katılan az sayıda eylemcinin şiddete başvurduğu ancak gösterilerin genel olarak barışçıl nitelikte gerçekleştiği ifade edilmiştir. Bazı vakalarda polisin aşırı güç kullandığı belirtilen raporda, Kolluk Gözetim Komisyonunun kurulmasına ilişkin kanun tasarısının kabul edilmesi için gerekli prosedürlerin halen tamamlanamadığı ifade edilmiştir. Ayrıca Söz konusu bağımsız organ sayesinde, emniyet güçleri tarafından yapıldığı iddia edilen görev suiistimallerine ilişkin soruşturmaların, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihadı doğrultusunda ve mağdurların sürece katılımı ile bağımsız, tarafsız ve etkin bir şekilde yürütülmesinin mümkün olacağı belirtilmiştir (abgs, 2013).

5.2. 17 Aralık Yolsuzluk ve Rüşvet Operasyonu Sürecinin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi

17 Aralık soruşturması veya 2013 Türkiye Rüşvet Skandalı, Eylül 2012 ve Şubat 2013'teki bir dizi ihbarla başlayıp, 17 Aralık 2013 günü Cumhuriyet Savcısı Celal Kara'nın gözetli talimatları ve ilgili mahkemelerin arama kararlarının yerine getirilmesi ile kamuoyunun duyduğu, İstanbul Emniyet Müdürlüğü Organize Suçlarla Mücadele ve Mali Şube Müdürlüğü ekipleri tarafından gerçekleştirilen, aralarında iş adamları, bürokratlar, banka müdürü, çeşitli düzeyde kamu görevlileri ve 61. Türkiye Hükümeti kabine üyesi 4 bakan ile 3 bakan çocuğunun olduğu kişiler hakkında "rüşvet, görevi kötüye kullanma, ihaleye fesat karıştırma ve kaçakçılık" suçlarını işledikleri iddiasıyla yürütülen soruşturmadır (Milli Gazete, 2014).

Söz konusu gelişme 2013 Türkiye İlerleme Raporu'nun revize edilmesini gündeme getirmiştir. Bu kapsamda en önemli gelişme Avrupa Parlamentosu'nun (AP) Hollandalı Türkiye raportörü Hıristiyan Demokrat Grubu üyesi Ria Oomen Ruijten'in hazırlayacağı Türkiye raporu taslağına, 17 Aralık sonrası yaşananların da eklenmesi gerektiğine dair verilen değişiklik önerileri olmuştur (Ergan, 2014). Rapor ile ilgili değişiklik talepleri Avrupa Parlamentosu'nda karşılığını bulmuş ve 17 Aralık sürecinden sonra birçok değişiklikten geçen rapor, Avrupa Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda 5 Mart 2014'te, Avrupa Parlamentosu'nda ise 12 Mart 2014 tarihinde kabul edilmiştir.

Raporda AB'nin Türkiye'de yakın zamanda ortaya çıkan ve üst düzey devlet görevlilerini de kapsayan yolsuzluk ve rüşvet operasyonu ile ilgili derin kaygı duyduğu ifade edilmiştir. Söz konusu operasyonu yürüten savcı ve polislerin görevden alınması üzüntüyle karşılanmış ve soruşturmanın şeffaf bir şekilde yürütülebilmesi adına yargı bağımsızlığının ivedi bir şekilde sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.

Raporda eleştirilen bir başka önemli konu ise HSYK Kanununda gerçekleştirilen değişikliklerdir. Yeni Kanunun Adalet Bakanına verdiği yetkilerin bağımsız yargı ilkesiyle uyuşmadığı belirtilmiştir. Yine yakın geçmişte tasarlanan İnternet Kanunu hakkında AB'nin derin kaygısını ifade eden Rapor, Yasa'nın internet üzerinde aşırı kontrol ve gözetleme

mekanizmaları oluşturduğunu belirtmekte, ifade özgürlüğü, hesap sorabilirlik, ve araştırmacı gazeteciliğin önünde ciddi engeller oluşturacağını altını çizmektedir (Kaymaz, 2014: 4).

Raporda medya bağımsızlığı konusuna da değinilmiştir. Basın özgürlüğü ve ifade özgürlüğü gibi değerlerin Avrupa'nın temel değerleri olduğu vurgulanmış, İktidarı eleştirdikleri için işlerini kaybeden gazetecilerin durumu hatırlatılmıştır. Benzer olarak, tutukluluk halleri devam ettirilerek yargılanan basın mensuplarının yüksek sayısına dikkat çeken rapor, hükümet politikalarını eleştiren basın-yayın organlarının sahiplerinin hükümet tarafından cezalandırılma yöntemlerine ve bununla bağlantılı olarak medyada yaygın olarak görülen oto-sansürün ülkenin demokratikleşmesi ve modernleşmesi önündeki en büyük engellerden biri olduğunu belirtmektedir (Kaymaz, 2014: 4).

SONUÇ

Türkiye-AB ilişkileri 1963 Ankara Anlaşması'ndan bu yana düz bir çizgiyi takip etmemiş, inişli çıkışlı bir süreç izlemiştir. 1980 yılında Türkiye'de askerin yönetime el koyması, 1987 yılında Türkiye'nin AB'ye üyelik başvurusunun nazikçe reddedilmesi ve 1997 yılında gerçekleştirilen Luxemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin genişleme kapsamı içinde yer almaması Türkiye-AB ilişkilerini "kopma" noktasına getirirken; 1996 yılında Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne dâhil olması, 1999 Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye adaylık statüsü tanınması ve 2005 yılında başlayan katılım müzakereleri Türkiye'yi AB'ye oldukça yakınlıştırmıştır. Dolayısıyla söz konusu tabloya bakıldığında, kimi zaman ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye'yi AB'ye beklenenden daha fazla yaklaştırdığı, kimi zaman da hesapta olmayan şekilde uzaklaştırdığı görülmektedir.

3 Ekim 2005 tarihinde Türkiye-AB arasında üyelik müzakerelerinin başlaması, Kopenhag kriterleri kapsamında gerçekleştirilen bir dizi hukuki, siyasi ve ekonomik değişiklik sonucunda mümkün olmuştur. Özellikle Aralık 2002 Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye'nin Kopenhag kriterlerini yerine getirdiğine karar verilmesi halinde katılım müzakerelerine derhal başlanacağını belirtilmesi söz konusu reformların ivedi bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamış ve Türkiye'ye müzakere kapısını açmıştır. Ancak AB tarafından müzakere sürecinin ucu açık bir süreç olduğunun mükerrer bir şekilde vurgulanması ve tam üyelik önündeki en büyük engel olarak gözüken "Kıbrıs sorunu", müzakere sürecinin çetin geçeceğinin habercisi olmuştur. Nitekim Türkiye'nin Ek Protokol'den doğan yükümlülüklerini yerine getirmemesi (Güney Kıbrıs'a liman ve havaalanlarını açmaması) sürecin tıkanmasına neden olmuştur. Bunun yanında AB'nin KKTC'ye uygulanan izolasyonun kaldırılmasına ilişkin aldığı karara rağmen Doğrudan Ticaret Tüzüğü'nü onaylamaması, Kıbrıs sorununda çözümsüzlüğün iki taraflı olduğunu göstermektedir. Kıbrıs sorununa taraflar arasında kalıcı bir çözüm bulunmadığı takdirde Türkiye'nin tam üyelik hedefine ulaşması mümkün görünmemektedir.

Müzakere sürecinde Türkiye'nin önünü tıkayan tek sorunun Kıbrıs meselesi olmadığı, Türkiye-AB ilişkilerinin fiilen askıya alınmasının Kıbrıs sorunu çözümsüzlüğünün ötesine geçtiği de açık bir şekilde görülmektedir. 2008 yılında ortaya çıkan küresel finansal krizin AB ülkelerinde meydana getirdiği ekonomik ve siyasi sorunlar, söz konusu krize bağlı olarak Avrupa'da aşırı sağın yükselişi ve Fransa-Almanya ikilisinin Türkiye'ye karşı sergilediği dışlayıcı tutum da Türkiye-AB ilişkilerini olumsuz etkileyen önemli gelişmeler olmuştur.

Son dönemlerde Türkiye'de yaşanan bazı siyasi, toplumsal ve hukuki gelişmeler de Türkiye-AB ilişkilerini etkilemiştir. Bu bağlamda Mayıs 2013 tarihinde yaşanan "Gezi

olayları” ve Aralık 2013 tarihinde başlayan “yolsuzluk ve rüşvet operasyonu” süreci, AB’nin gündemine de girmiş ve “2013 Türkiye İlerleme Raporu”na yansımıştır. Özellikle 17 Aralık yolsuzluk ve rüşvet operasyonundan sonra revize edilerek 12 Mart 2014 tarihinde AP tarafından kabul edilen ve resmileşen 2013 ilerleme raporu; demokrasinin güçlendirilmesi, medya ve yargı bağımsızlığının sağlanması, ifade özgürlüğü, internet ve iletişim özgürlüğü gibi hususlarda Türkiye’ye ciddi eleştiriler getirmiştir.

Müzakerelerin başladığı 2005 yılından bu yana Türkiye-AB ilişkilerinin iyi gitmediği açıktır. Kıbrıs sorununun çözümsüzlüğü ve Fransa’nın tutumu, birçok başlığın askıya alınmasına ve müzakere sürecinin fiilen dondurulmasına neden olmuştur. 3 yıl aradan sonra 5 Kasım 2013 tarihinde açılan “Bölgesel Politikalar ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” başlığı Türkiye-AB arasındaki olumlu ilişkilerin kaldığı yerden devam etmesi adına bir umut ışığı olmuş, ancak 2013 İlerleme Raporu’nun revize edilerek Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmesiyle ipler yeniden gerilmiştir. Türkiye’nin son dönemde Avrupa Parlamentosu’ndan kaybettiği destek, Türkiye-AB ilişkilerine olumsuz yansımaktadır.

Sonuçta “ucu açık” olarak tanımlanan müzakere sürecinin sağlıklı bir şekilde ilerlemesi ve nihayetinde Türkiye’nin AB’ye tam üyeliği ile sonuçlanması isteniyorsa, iki taraf da üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmeli ve daha iyi niyetli çabalar sergilemelidir.

KAYNAKÇA

ABBULTENİ (yıl belirtilmemiş), www.abbulteni.org/pdf/ANNANPLANITR0ZET.pdf erişim tarihi: 11.03.2014.

ABGM (2008), *Avrupa Birliği'ne Aday Ülke Olarak Türkiye'de AB Uyum Yasalarının İç Hukuka Etki ve Katkısı*, 26 Aralık 2008, Ankara. <http://www.abgm.adalet.gov.tr/e-kutuphane/AB%20uyum%20yasalar%C4%B1n%C4%B1n%20i%C3%A7%20hukuka%20etki%20ve%20katk%C4%B1s%C4%B1.pdf> erişim tarihi: 16.03.2014

ABGS (2013), http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf, erişim tarihi: 30.04.2014.

AKGÖNENÇ, Oya (2010), *Türkiye'nin AB Stratejisi*, Nobel Yayınları, Ankara.

AKSU, Fuat (2007), *"Türkiye-Avrupa Birliği Tam Üyelik Müzakerelerinde Kıbrıs ve Ege Uyuşmazlıkları"*, Türkiye-AB İlişkileri: Dış Politika ve İç Yapı Sorunsalları, M. Seyfettin EROL ve Ertan EFEGİL (Der.), Alp Yayınları, Ankara, s. 25-59.

DEDEOĞLU, Beril (2005), *"Dünden Yarına Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri"*, Siyasa, Yıl: 1, Sayı: 1, Bahar, s. 23-46.

DEMİRKIRAN, Özlem; ÇİÇEK, Eda; ELTETİK, Havva; SARIKÇIOĞLU, Melike (2010), *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde "Son Dönem"*, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, s. 57-75.

DTM [Dış Ticaret Müsteşarlığı] (2007), *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 6. Baskı, Ankara.

ERGAN, Uğur (2013), <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/25530541.asp> erişim tarihi: 30.04.2014.

GENÇTÜRK, Tuğçe. (2012) *Avrupa Birliği'nin Tarihsel Gelişimi* <http://www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/avrupa/3086-avrupa-birliginin-tarihsel-gelisimi>, erişim tarihi: 10.03.2014.

GRIGORIADIS, Ioannis N. (2011), *"The Unripe Fruits of Rapprochement: Greek-Turkish Relations in the Post-Helsinki Era"* International Journal, Vol: 67, No: 1, pp. 119-133.

HUGHES, Kirsty (2007), *"Turkey-EU Relations Take a Nosedive"* Economic and Political Weekly, Vol: 42, No: 4, pp. 284-285.

KARACA, Kayhan (2013), <http://www.dw.de/apnin-gezi-park%C4%B1-karar%C4%B1-ankaray%C4%B1-k%C4%B1zd%C4%B1rd%C4%B1/a-16878958>, erişim tarihi: 30.04.2014.

KARLUK, Rıdvan (2013), *Avrupa Birliği Türkiye İlişkileri: Bir Çıkılmaz Sokak*, Beta Yayıncılık, İstanbul.

KARLUK, Rıdvan ve TONUS, Özgür (2004), “Avrupa Birliği’nin Genişleme Perspektifi’nde Türkiye’nin Yeri”, 2004 Türkiye İktisat Kongresi, 05-09 Mayıs 2004.

KAYMAZ, Timur (2014), *2013 Türkiye İlerleme Raporu Kopenhag Kriterleri Yolunda Türkiye*, TEPAV, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1395043792-9.2013_Turkiye_Ilerleme_Raporu_Kopenhag_Kriterleri_Yolunda_Turkiye.pdf, erişim tarihi:11.05.2014.

MİLLİGAZETE (2013), http://www.milligazete.com.tr/haber/17_Aralik_Yolsuzluk_ve_Rusv_et_Operasyonu_nedir/313466#.U2EBNqLkXxU, erişim tarihi: 30.04.2014.

NTVMSNBC (2011), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25305305>, erişim tarihi: 12.04.2014.

NTVMSNBC (2013), <http://www.ntvmsnbc.com/id/25446538/> erişim tarihi: 27.04.2014.

ÖNİŞ, Ziya (2008), “*Turkey-EU Relations: Beyond the Current Stalemate*”, Insight Turkey, Vol: 10, No: 4, pp. 35-50.

PALABIYIK, M. Serdar ve YILDIZ, Ali (2005), *Avrupa Birliği*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.

REDMOND, John (2007) “*Turkey and the European Union: Troubled European or European Trouble?*” International Affairs, Vol: 83, No: 2, pp. 305-317.

SANDIKLI, Atilla ve AKÇADAĞ, Emine (2011), “*Kıbrıs Sorunu Kapsamında AB-Türkiye İlişkileri*” Bilge Strateji, Cilt: 2, Sayı: 4, Bahar, s. 1-17.

TBMM (yıl belirtilmemiş), http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/abuyum/bilgi_notu.htm erişim tarihi: 23.03.2014.

TEITELBAUM, Michael S. ve MARTIN, Philip L. (2003), “*Is Turkey Ready for Europe?*” Foreign Affairs, Vol: 82, No: 3, pp. 97-111.

TOCCI, Nathalie (2011), “*Turkey’s Neighbourhood Policy and EU Membership: Squaring the Circle of Turkish foreign policy*”, International Journal, Vol: 67, No: 1, pp. 65-80.

TOPAL, Coşkun (2009), “*Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri*”, Çok Kültürlü Bir Avrupa için Tarih ve Sosyal Bilgiler Eğitimi, Semih AKTEKİN, Penelope HARNETT, Mustafa ÖZTÜRK, Dean SMART (Ed.), Harf Eğitim Yayıncılığı, Ankara s. 13-27.

YAMAN, Zeynel (2013), <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2013/06/09/topbas-kisla-olacak-avm-yapilmayacak>, erişim tarihi: 27.04.2014.

YANARIŞIK, Oğuzhan (2012), *Avrupa Ailesindeki Üvey Kardeş Türkiye*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul.